

Рецензії

НАЦІОНАЛЬНІ СЕНСИ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ГРИГОРІЯ ДЕМ'ЯНА

Володимир АНТОФІЙЧУК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4530-9004>

доктор філологічних наук, професор,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,

кафедра української літератури,

вул. Коцюбинського, 2, 58012, Чернівці, Україна,

**Василь Сокіл, Ганна Сокіл, Галина Коваль,
Наталія Сокіл-Клепар. З-під Маківки —
в науку. Життя і діяльність
Григорія Дем'яна. Монографія.
Національна академія наук України;
Інститут народознавства.
Львів, 2024. 564 с. : іл.**

Початок ХХІ століття характеризується пильною увагою до надбань національної культури, науки, мистецтва. Важливу роль у вивченні різних царин відіграють невтомні дослідники, без спадщини яких важко уявити стан сучасної науки. Одним із подвижників на ниві української фольклористики, етнографії, літературознавства, краєзнавства й лінгвістики був Григорій Васильович Дем'ян, який упродовж свого свідомого життя постійно дбав про українську націю, досліджуючи різні сфери, в яких найкраще проявляється її самотність.

До ювілейної дати відомого українського вченого (95 літ з дня народження) у науковому світі появилось розлоге монографічне видання групи авторів — докторів філологічних наук Василя Сокола, Ганни Сокіл, Галини Коваль і кандидатки філологічних наук Наталії Сокіл-Клепар — «З-під Маківки — в науку. Життя і діяльність Григорія Дем'яна». Грунтовну передмову під показовою назвою «Одержимо утверджував національну свідомість» написав доктор історичних наук, академік Степан Павлюк, у якій окреслив головні вектори діяльності Григорія Дем'яна, сфокусувавши на національній ідеї.

Структура книжки логічна, послідовна, охоплює ті грані наукової діяльності, які найяскравіше відбилися в науковій праці дослідника. Традиційно вона складається зі вступу, шістьох розділів, висновків, списку джерел і літератури. Однак, наголосимо, що на цьому не вичерпується книжкове видання. Монографія має цікаву другу частину «Щоденники експедиційної роботи Григорія Дем'яна», до якої входить детальний опис семи експедицій, проведених у різних роках (1981, 1983, 1984, 1987, 1988, 1991, 1992) та в різних місцевостях, включаючи етнічні українські землі, які тепер перебувають у складі зарубіжних країн. Між цими двома частинами в книзі поміщена рубрика «Григорій Дем'ян у світлинах». Завершується видання іменним покажчиком та інформацією про авторів.

У «Вступі» окреслено основні вектори наукової, педагогічної і політичної діяльності Григорія Дем'яна в контексті його епохи. Перший розділ «Формування та утвердження національної позиції Григорія Дем'яна» охоплює ті моменти, те середовище, в якому зростав і визрівав майбутній педагог і науковець. Із особливим трепетом сприймається підрозділ «Дитячі та юнацькі роки. Родина. Початки навчання». У ньому читач відкриває для себе, наскільки важливим було для Григорія Дем'яна оте підсоння

зі славетною горою Маківкою, поблизу якої проживала його родина, а також своєрідний вплив близьких людей на навчання, спілкування та формування особистості.

Початки трудової діяльності вченого (підрозділ «Педагогічна праця») випали на складний час. Варто віддати належне авторам монографії, які докладно задокументували основні кроки педагога як на Бойківщині, так і на Буковині, а також окреслили основні етапи його наукової праці (підрозділ «Академічний період діяльності»).

У рецензованій монографії Григорій Дем'ян представлений різноаспектно. «Наукова діяльність. Історичні дослідження» — назва другого розділу, в якому проаналізовано історичні й етнографічні розвідки вченого. З цього погляду у його дослідницькій орбіті знакове місце посідає Іван Вагилевич, що став об'єктом його дисертаційної роботи. Варто підкреслити, що авторам книги вдалося вперше ввести в науковий обіг різноманітні рукописні матеріали й джерела з особистого архіву Григорія Дем'яна, що допомогло покровоко передавати ті митарства й перипетії, які він пережив від затвердження теми кандидатської дисертації 1967 року в Ужгородському університеті аж до її публічного захисту 1989 року у Львівському університеті. А основна причина, як постає з джерел, національна позиція самого дисертанта й досліджуваної особистості — Івана Вагилевича.

Другою важливою постаттю для Дем'яна-історика й етнографа був Михайло Зубрицький, матеріали про якого збирав і накопичував тривалий час, маючи намір згодом опублікувати їх. Він підготував і представив ґрунтовні статті про священника-науковця, надрукувавши їх в українських часописах. Однак задуманої монографії йому не вдалося видати, тому зібрані матеріали передав В. Соколу, який ретельно допрацював і видав їх завдяки проєкту Франка Сисина як представника Канадського Інституту українських студій Університету Альберти, Програми дослідження модерної історії та суспільства України імені Петра Яцика та деяких українських наукових установ, що склали другий том зібрань творів і матеріалів Михайла Зубрицького [1].

«Історія села Грабовець: дві часові версії тексту», «Етнографічні розвідки Григорія Дем'яна», «Вивчення національно-визвольних змагань ХХ століття», «Повстанські мартирологи» — такі наступ-

ні підпункти другого розділу, кожен з яких виписано з надзвичайною ретельністю й винятковою увагою до історичних фактів. У монографії представлено й проаналізовано доробок Григорія Дем'яна про таких відомих військово-політичних діячів, як Євген Коновалець, Степан Бандера, Роман Шухевич, Олекса Гасин, Августин Волошин. Крім висвітлення постатей відомих політичних очільників, у книзі йдеться і про героїв національно-визвольної боротьби районного чи місцевого рівня.

Привертає увагу огляд обширної за обсягом праці Григорія Дем'яна, що базується на регіональному матеріалі, — «Гуцульщина у визвольній боротьбі ОУН і УПА», опублікованій 2000 року в колективній монографії «Історія Гуцульщини». Важливо відзначити, що науковець мав намір підготувати подібне дослідження «Бойківщина у повстанському русі 1940—1950-х років», розробив чіткий план, зібрав і подав окремі матеріали до підрозділів, однак завершити таку роботу йому, на жаль, уже не вдалося. Наголосимо, що автори рецензованої монографії виклали в книзі структуру дослідження, чим, до речі, зможуть скористатися зацікавлені науковці для продовження осмислення цієї проблеми. Неоціненне значення мають повстанські мартирологи, які розробив Григорій Дем'ян для увічнення пам'яті загиблих мешканців Сколівщини. Автори монографії здійснили й подали статистичний звіт за селами та кількістю загиблих у кожному з них. Вважаю, таку справу мали би продовжити сучасні історики, враховуючи вже і новітніх героїв у російсько-українській війні.

«Філологічні дискурси» — назва третього розділу, який включає чотири підпункти, що охоплюють питання української фольклористики (збирачі та дослідники), фольклор у пошуково-збирацькій роботі та його наукове осмислення, лінгвофольклористичні напрацювання й літературознавчі студії вченого. Детальне представлення Григорія Дем'яна як фольклориста розкрито в книзі аналізом його знакових монографічних видань: «Українські повстанські пісні 1940—2000-х років (історико-фольклористичне дослідження)» (2003), «Українська фольклористика в Галичині кінця ХVІІІ — початку ХІХ століття» (2004) та ін. Наголошено на важливій сторінці в його науковій діяльності як одного з перших у новітній історії України, хто порушив питання відображення подій Карпатської України 1938—1939 рр. в

усній словесності, багатого повстанського фольклору, що виник внаслідок героїчної та жертвовної боротьби ОУН і УПА в 1940—1950-х рр.

Звичайно, заслуговує на пошану зацікавленість науковця до постатей його попередників і сучасників, передусім таких, як Іван Гурін, Михайло Гуць, Степан Мишанич, Михайло Пазяк та ін., яким він присвятив свої фольклористичні студії. А серед різноманітної проблематики особливо виокремлюється християнська тематика, до якої також надзвичайно уважно ставився Григорій Дем'ян, простеживши її крізь призму повстанських пісень, підкресливши, що народні твори містять непоодинокі християнсько-патріотичні мотиви, за якими захист рідної землі є справою священною (с. 160).

Григорій Дем'ян представив науковій громадськості також величезну кількість назв географічних об'єктів, у тому числі й таких, що ввібрали відомості про той чи той мікротопонім, безпосередньо пов'язаний з українською історією — стрілецькою чи повстанською (на Маківці, Володарьова Криївка, Криївка Олекси Катриного) (с. 180). Такі назви надзвичайно цінні не лише як локальні орієнтири, а й національні феномени.

Літературознавча тематика Григорія Дем'яна відображена в його зібраннях «Підгір'я моє ти зелене», «Таланти Бойківщини», «Золотий гомін. Літературно-мистецька Стрийщина». Зазначимо,

що до монографії включено чимало рукописних джерел. Найбільше представлено нарисів, аналітичних статей, енциклопедичних довідок, матеріалів про вихідців з Бойківщини та Буковини. Вражає обізнаність дослідника з літературним процесом і великою когортою майстрів слова, до яких він звертався у своїх студіях. Спробуємо лише перелічити їхні імена: Лука Данкевич, родина Устияновичів, Федір Заревич, Юрій Федькович, Сидір Воробкевич, Іван Франко, брати Богдан і Павло Кирчіві, Дмитро Йосифович, Євгенія Бохенська, Євгенія Ярошинська, Костянтина Малицька, Іван Бажанський, Клавдія Бобикевич-Сора, Володимир Бирчак, Ірина Левинська, Дмитро Макогон, Ірина Вільде, Володимир Матіїв, Ярослав Сачко, Сидір Кіраль. Подібне сузір'я імен простежується і в розділі «Мистецтвознавча палітра», де проаналізовано близько двох десятків постатей художників і композиторів (Корнило Устиянович, Олекса Новаківський, Андрій Німенко, Григорій Смольський, Петро Обаль, Остап Оброца; Остап Нижанківський, Мирослав Скорик, Іван Слав'як та інші).

Актуально сприймаються сторінки монографії під назвою «Громадсько-політичний чин», де йдеться про активну участь Григорія Дем'яна у боротьбі за незалежність України, зібрано й проаналізовано його публічні виступи на масових заходах, доповіді на конференціях тощо. Непохитна державницька позиція Григорія Дем'яна проявилася під час його депутатської діяльності у Верховній раді України (с. 247—256), яка була спрямована на захист рідної мови, культури, спонукання влади до створення й розвитку нової української армії та офіційного визнання героїв національно-визвольних змагань ХХ ст.

Своєрідно вписується в книжку розділ «Нагороди. Ювілеї Григорія Дем'яна. Вшанування пам'яті».

Джерельна база вказаного видання представлена численними архівними матеріалами, не опублікованими раніше документами чи статтями, надрукованими й розкиданими в районній чи обласній пресі. Все це, безумовно, викликало чимало зусиль авторів для систематизації й осмислення матеріалу.

Як впливає з монографії, все ж більшу частину свого життя Григорій Дем'ян присвятив дуже благодійній, однак, на жаль, недостатньо пошанованій в Україні праці — фольклорним експедиціям. Про це зокрема засвідчують розлогі записи в Щоденни-

ках, які склали другу частину монографії, чим значно увиразнили різноаспектне дослідження, доповнили наукову біографію вченого та зрештою відкрили потаємні його думки, міркування щодо носіїв усної словесності, друзів та тих людей, які траплялися на шляху фольклориста. Вражає така величезна кількість осіб, з якими він спілкувався — від простих українських співаків чи оповідачів до відомих особистостей.

Підсумовуючи, слід наголосити, що не можна вважати себе справжнім українцем, не володіючи духовним багатством народу, серед якого живеш. Очевидно, звернення Григорія Дем'яна до вивчення усної словесності не було випадковим, адже саме в такому

контексті глибше вивчається й пізнається національна самобутність українців. І авторам такої ґрунтовної монографії вдалося показати й аргументувати це для читачів. Вони підготували солідну працю, вдало обрали науковий ракурс, створивши перше системне дослідження такої знакової постаті в українській науці, як Григорій Дем'ян. Можна сказати, що маємо справу з міждисциплінарним дослідженням, яке включає в себе фольклористику, літературознавство, історію, етнографію та біографістику, містить елементи мистецтвознавства і краєзнавства.

1. Михайло Зубрицький. Зібрані твори і матеріали: у трьох томах. Том 2: Матеріали до біографії. Львів: Літопис, 2016. 616 с.